
KRITIKAI SZEMLE

K Ö N Y V E K

VISSZAHULLÓ PEGAZUS

Cs. Simon István: *Ahogy a vadkörtefa*. Forum Könyvkiadó, Újvidék, 1980

Vajdasági költők idősebb korosztályának tanítványa Cs. Simon István. Noha mikor ezt állítjuk, legalább annyira gondolunk öröklött mentalitásra, mint programszerű sorsközösségre. A tudatosság azonban nem az artistikum felé lendíti a csókai költőt, s nem is a művéség labirintusába csábítja; ehelyett tudomásul veszi önmagát, s ha a magány motívumát átáramlani, eluralkodni engedi költészetén, akkor is — anélkül, hogy egyetlen pillanatra is hangsúlyozná — tulajdonképpen kollektív panaszt fogalmaz meg, közösségélményének ad hangot. Költészete nem démonait szabadítja fel, nem belső feszültségeit gyújtja lángra benne, s még a zsarátnok rejtett izzását sem sejteti.

Azt jelentené ez vajon, hogy a hamu szürkése borított be mindent ebben az ólomfelhőkben fojtott világban? A szó átvitt értelmében: igen. Zákány Antal bánatos tilinkóját e rónától kapta, de máig sem szűnt meg tiltakozni az eleve elrendeltség átka ellen; Fehér Ferenc egy osztály és egy táj százados keserveinek tudatosulását ünnepelhette és gyászolhatta költészete vállalt szenvedéseiben; Pap József az igazi életszerénység látszata mögé rejtőző nagysága fölött érzékenykedhetett el. Cs. Simon István meghallgatta, megértette és elfogadta elődjeit. Ezért jóval szűkszavúbb náluk. Elődjei optimisták voltak hozzá képest: Zákányt a dühe váltotta meg legalább ideig-óráig, Fehér a tanulság céljával fordult vissza oly sokszor (rímes formában) ugyanahhoz a témához; Pap József keresései mindig az ember megelégsének jutalmát eredményezték; — Cs. Simon István világában jelen van az ember — és még sincs jelen. Jelen van: a dűledező tanya, a felszántott falu, a mérgezett madarak — az ő műve. Nincs jelen: a világ mint bomlás, mint válság tárul figyelme felé; az alkotó már önnön ellentétébe fordult, a hiánya tölti ki saját látszatát, egykori eszményeit, az általa teremtett és elhamarkodva elhanyagolt tárgyakat, a megcsúfolt tájat. Az ősök sértődöttségükben felfor-

tyantak, felemelték a szavukat, és tiltakoztak, az igazságban bízva tetek igazságot. Cs. Simon István sem százszázalékosan nihilista. (Máskülönben nem vetné papírra gondolatait, s még kevésbé törekedne értelmileg is indokolható szintaxis kialakítására.) Azonban nála már a csömör szólal meg, s ha nem is mond le a társadalmiságról, mások befogadó meghallgatásáról, ezzel csupán élettapasztalatának súlyán igyekszik könnyebbíteni: a világ megváltozását illetően nincsenek illúziói. A modulatlanságra kárhóztató meghatározó erőt az emlékek mágnese rejti: Cs. Simon István verseinek egy csoportja a múlttudat tehermentesítése, a már megtörtént lényeges dolgok erkölcsi megmérétése.

Azt hiszem: Cs. Simon István a legegyértelműbben moralista költőnk; nálunk senkinek a világát sem töltik ki olyan mértékben a bűnök, mint az ő költészetét. Ez valószínűleg azért szembevetendő, mert a költőket a mások vétke vagy a sajátjuk fellendíti, tűzbe hozza, átértékeli. Cs. Simonnál ezzel szemben a bűn, amennyiben nem mondatik ki közvetlenebbül, a pusztulás képeiben oldódik fel. Nála az eperfák például „lenyakazottak”, a sík „villámsújtotta”, a madarak „mérgeztettek”, a falut „eladták”, a Pusztai asszony „eltákozott”, a bunker „vicsorítva az enyészetbe harap”, a kerítés pedig „bűntény színhelyét őrzi”, mert „agresszív gyümölcssei / lehasították / a porba / tiporták / a törpe körtefa / legtermékenyebb ágát” (*Helyszínelés*). A vadon nőtt, szabadon burjánzó gyümölcsfa képe, miként a kötet címében, itt is a költői sorsnak a jelképe. A költő azonban nem ömleng, nem panaszkodik, sőt mintha még szánalmat sem igyekezne kiváltani: megleégszik a csendes szemlélődéssel és a szűkre szabott ténymegállapítással. József Attila rövid élete végén érkezett a „szomorú vizes síkra”, ekkor jutott abba az állapotba, amikor az ember „okos fejével biccent, nem remél”. Cs. Simonnál szinte férfias tartássá, pózzá állandósult ez a helyzet, hiszen alig van olyan verse, melyből ne áradna az egyetemes vigasztalanság fojtó levegője.

Ember és táj szoros, feltéphetetlen egységbe kerül ezekben a rövid, pár szavas versekben. Cs. Simon azért áll még a hagyományok talaján, mert nála a megfigyelt táj a lélekállapot jelképe; illetve: a költőt foglalkoztató egyéni és társadalmi kérdések a természetben válhatnak szemlélhetővé. A közvetlen vallomás ritkább, de azért előfordul, például ott, ahol „sebesült a sebesültet” vezeti (*Múltad közelében*). A tájnak és embernek az egymásra utaltsága akkor is kifejezésre jut, amikor a magánélet szférájához kizárólag a kifejezés igénye társítja a külsőt. Ezért a költő „Parlag-érzelmek / meddőségével” küzd és emiatt mondja, hogy „Holnap / nekifogok / fölszántom / emlékeimet” (*Fogadkozás*). E két idézetben a parlag és a fölszántás kifejezéseket találhatjuk jellemzőnek.

Cs. Simon István verseiben a nyugtalanság, a pusztulás és a bűn képei mögött, a balsors képzete mellett a civilizáció gépiességét, s az ezzel szorosan összefüggő erőszakot mutathatjuk ki mint okot. A költőt már

indulásakor mélységesen elcsüggesztette a felismerés, hogy a fejlődés kí-méletlen áldozatokkal is járó harcokon át vezet; hogy lényegében az értelmnél és az érzelmeknél mélyebb, megmagyarázhatatlanabb és kgyetlenebb ösztön irányítja az embereket. Ő persze véletlenül sem tudja helyét az „erősök” között, s ha első kötetében erről lobogó indulat tanúskodott, akkor a másodikban a némasághoz közelítő elcsitulás a bi-zonyíték.

VAJDA Gábor

A SZÓ KOREOGRÁFIÁJA

Ranko Marinković: *Zajednička kupka* (Társas fürdőzés), Znanje Könyv-kiadó, Zagreb, 1980

Egy-két megjegyzés a címhez; még nem, vagy csak áttételesen a re-gény címéhez. A koreográfia táncok betanítását (esetleg leírását) jelenti; a színpad — a *bemutató* — művészetéhez kötődik szorosan; a mozgás, a test mozdulatainak grammatikája. Kicsit tovább gondolva a gesztu-soké, a grimaszoké, a mimikáé is. Mire juthat a regény egy ilyen gram-matikával?

Ranko Marinković új regénye, a *Társas fürdőzés*, mint a magyarul is kiadott *Kezek* című elbeszéléskötetének legtöbb darabja és a közel másfél évtizeddel ezelőtt megjelent *Küklöpsz* című — magyarul is ol-vasható — regény (a háború utáni legjobb horvát regénynek tekin-tik) éppen egy ilyen grammatika szabályaival, előírásaival él. A „re-gényszerűség” hagyományosabb, megszokottabb elemeit, építőköveit ép-pen ezért a minimálisra csökkentti. A „szűzsét” gyűrűszerű eljárással építi fel. Egy novellisztikus alaphelyzetbe — hárman találkoznak egy tengerparti város kikötőjében, közel a szennyvízcsatorna torkolatához, valahol ott, ahova a Paloma nevű fehér hajócskát kötötték ki a parttól éppen akkora távolságra, hogy egyetlen ugrással ne lehessen elérhető; ezt (végül), ez az alaphelyzet „csattanója”, ketten ki és tapasztalják — építi vagy szakszerűbben szólva *ágyazza be* Marinković a három be-szélgető társ egyikének, a törvényszéki bírónak a történeteit, „novelláit”. Tantörténetekkel indul a törvényszéki bíró elbeszéléssorozata, példázó-dásokkal folytatódik, és a személyes élményvilágig, egy furcsa, zúrza-varos, álmokkal és fikciókkal tarkított önéletrajzi beszámolóig jut el, és ezt az „elhangzó” belső monológot csak ritkán szakítják meg, egy-egy hangsúlyozás kedvéért, az egyik hallgató, valami Jacobson közbeszólá-sai, kérdései, kommentárjai... A harmadik résztvevő, az első személyű